

K popisu rukopisů

V našem prostředí vypracovali pravidla pro popis rukopisů pracovníci Komise pro soupis a studium rukopisů: Zásady popisu rukopisů. Sborník Národního muzea C 28-2, 1983, s. 49-96. Pro kolokvium je vybráno jen několik termínů, které zařazují do kontextu některých aspektů vnějšího i vnitřního popisu.

Středověká kniha měla formu kodexu (špalíčku).

Složky pergamenu (posléze papíru) jsou prošity stehy, které pak obšívají vazy vedoucí napříč hřbetem. Přečnávající konec vazů je zaklizen nebo zaklínován do desek, jež tvoří vazbu – ochranu knižního bloku. Knižní blok (svázané složky) opatřený vazbou (desky s pokryvem a dalšími ochrannými i výzdobnými prvky) nazýváme knižním korpusem. Vnitřní strana desek zpočátku nebyla zakrytá, ale už u gotických vazeb se přelepovala papírem nebo pergamenem o rozměru dvoulistu dané knihy, jehož přilepenou polovinu nazýváme přideštím, volná polovina se nazývá předsádka.

Složky vznikly skládáním pergamenu (papíru) na větší (binia – 2 dvoulisty, ternia – 3 dvoulisty) či menší formáty (kvaterny – 4 dvoulisty, quinterny – 5 dvoulistů, sexterny – 6 dvoulistů). Zpravidla se psalo na volné složky, které byly svázané až po napsání textu.

K tomu, aby bylo zachováno jejich správné pořadí, slouží kustody nebo reklamanty.

Kustody: označení složek čísly (římskými i arabskými, někdy mohou být čísla vyjádřena i slovně).

Reklamanty: pod konec posledního řádku složky (někdy i hodně nízko u okraje) je napsáno další slovo (někdy i více slov) následující složky.

Takto se složky při vazbě nepomíchaly, nicméně vazbou ztratily svůj smysl a často při ní byly seříznuty.

Rukopisy mohly být (tak jako dnešní knihy) paginovány, kdy se číslem označovala každá strana, ale častěji byly foliovány – jedno číslo patřilo dvoustraně rozevřeného kodexu. U foliace v dnešní době označujeme přední stranu písmenem r (recto), zadní stranu písmenem v (verso).

Vnitřní popis rukopisu se týká obsahové stránky. Větší část rukopisů neobsahuje jediné dílo, je do nich vepsáno více děl, mají tedy charakter sborníků. Tato díla bývají jen málokdy opatřována nadpisy s údajem o autorovi a o názvu. Někdy se mohou podobné údaje vyskytovat i na vazbě, na přideštích či předsádkách, ale tyto údaje nemusejí být přesné ani správné, a tak je nutné, aby správné údaje byly zjišťovány (nejčastěji při katalogizaci).

K tomu je nutné sledovat incipity (prvních několik slov díla) a explicity (posledních několik slov díla), jejichž prostřednictvím můžeme identifikovat literární dílo. Seznamy incipitů jsou součástí moderních katalogů rukopisů.

K určení díla může napomoci i kolofón – písařův přípisek vyskytující se za explicitem.

Obsahuje např. různé sentence, údaj o osobě písaře, době vzniku, ale i údaj o autorovi a tématu nebo i názvu díla. Kolofóny neměly pouze podobu písemnou, existuje i několik kolofónů obrazových. (V našem prostředí je nejznámější Hildebertova kletba, v níž je písař Hildebert se svým pomocníkem Everwinem zachycen při své práci, z níž ho vyrušila myš – ovšem podle velikosti spíše krysa –, která mu krade oběd.)

Otázky pro kolokvium:

reklamanty, kustody, incipit, explicit, kolofón.